

ЕКОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ ЯК НАЦІОНАЛЬНО ОРІЄНТОВАНА ПЕРСПЕКТИВА КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація

Стаття присвячується актуальній проблемі збереження природи народу (етноприроди) в умовах всеохоплюючих глобалізаційних процесів. Культуровідповідне виховання позиціонується як один з найефективніших інструментів гуманізації й екологізації соціально-культурного середовища, надання йому духовного осмислення.

Ключові слова: культура, глобалізація, екологія, виховання, духовність.

Силко Є.М.

Аннотация

Статья посвящается актуальной проблеме охраны природы народа (этноприроды) в условиях всеобъемлющих глобализационных процессов. Культуросообразное воспитание позиционируется как один из наиболее эффективных инструментов гуманизации и экологизации социально-культурной среды, придание ей духовной осмысленности.

Ключевые слова: культура, глобализация, экология, воспитание, духовность.

Силко Е.Н.

Annotation

The article is dedicated to the actual problem of nature of the people protection in ecology culture. Upbringing in accordance with the nature is positioned as one of the most effective tools of humanization and greening of the socio-cultural environment, giving it a spiritual meaning.

Key words: culture, globalization, ecology, education, spirituality.

Sylko E.M.

Постановка проблеми. Сьогодні все більше уваги звертається на два основні фактори сучасного світового процесу, що здатні вплинути на розвиток культури загалом та освіти й виховання зокрема. З одного боку, це бурхливий розвиток науково-технічного прогресу та процесів глобалізації, а з іншого – викликані ними соціальні й екологічні проблеми. Наука і техніка у сучасному суспільстві дистанціювалися від людини, а технократичне мислення починає втрачати те мірило, яке повинно характеризувати будь-яку форму людської діяльності, що має гуманістичну направленість. Іншими словами, ця дистанція нівелює духовність і моральність як домінанти людського існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємозв'язку людини з культурним середовищем відповідної спільності ставала предметом дослідження вчених найрізноманітніших галузей наукового знання [1; 11]. На думку В.П. Зінченка: «Людина може перебувати в культурі і залишатися поза нею, може бути таким же порожнім місцем, як для неї культура, дивитися на неї незрячими очима, проходити крізь неї як крізь порожнечу, не "забруднитися" і не залишити на ній своїх слідів» [5, с. 35]. Як справедливо наголошує на основі глибокого системного аналізу безлічі підходів до культури А.С. Запесоцькій, існує кілька сотень її визначень [3, с. 149]. Аналіз їх змісту дозволив автору зафіксувати феноменологічну сутність культури: «... як сукупності цінностей, норм, ідеалів, характерних для соціальної спільності (етносу, нації, товариства), зафіксованих і закріплених у текстах, переказах, звичаях, традиціях і забезпечують сенс існування людини і суспільства » [3, с. 150-151].

В останні роки проблеми екології природи, людини, культури настільки актуалізувалися, вийшли на перший план, їм приділяється стільки уваги, що створюється враження, начебто і екологічна свідомість, і екологічна культура, і екологія культури – цілком сучасні явища [8; 7]. Однак екологічні критерії споконвіку враховувалися в людській діяльності. З цією різницею, що сучасний вимір проблеми характеризується більш усвідомленим застосуванням,

спеціальними розробками, заглибленням та інтеграцією – від біохімічної до соціокультурної.

На думку вітчизняних й зарубіжних дослідників (Зеленков А., Крисаченко В., Можейко М., Мороз А., Костицький В.), настає епоха екологізації (як щодо збереження навколишнього середовища, так і щодо збереження культурного середовища), яка буде домінантним ціннісним орієнтиром третього тисячоліття. До багатьох сьогодні приходить розуміння того, що примітивні матеріальні потреби не можуть бути абсолютною цінністю в житті сучасної людини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Невирішеним сьогодні залишається питання змістовного наповнення екології культури, її завдань та екології взагалі як супутнього явища сучасної цивілізації. Екологію сьогодні неможна наповнювати лише завданнями збереження природного біологічного середовища. Для життя людини є не менш важливим середовище, створене культурою її прашурів та нею самою. Збереження культурного середовища – завдання не менш суттєве, ніж збереження навколишньої природи. Якщо природа необхідна людині для її біологічного життя, то культурне середовище є настільки ж необхідним для її духовного, морального життя, для її «духовної осілості», для її прив'язаності до рідної місцевості, для її моральної самодисципліни і соціальності.

Мета статті – розкрити значення екології культури в якості антиглобалізаційного чинника; окреслити коло інтересів екології культури, розкрити її духовну основу; визначити спільний знаменник процесів екологізації: культурне середовище, природне середовище як її об'єкти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток освіти як соціального інституту зумовлений багатьма чинниками та умовами функціонування суспільства. Однак найбільш тісним можна вважати взаємозв'язок освіти і культури. Основним для освітньої діяльності є саме принцип культуровідповідності, який означає навчання і виховання в контексті культури, орієнтацію освіти на культурні цінності, опанування та збереження

кращих світових досягнень людства, прийняття соціокультурних норм суб'єктами навчально-виховного процесу, їх подальший розвиток [10, с. 14].

Проблема зближення націй й розширення культурних контактів народів, що наприкінці 80-х рр. ХХ століття отримала назву «глобалізація культури» [6], в умовах технологічно й інформаційно високорозвиненого суспільства невідворотно призводить до створення одноманітного, стандартного, знеособленого життєвого соціально-культурного середовища. Масова культура, особливо при її сильній комерціалізації, здатна витіснити і високу, і народну культури. Цінності національної культури підмінюються зразками масової культури, що орієнтована на так звану «вестернізацію» культурних потреб й інтересів, в першу чергу, молодіжних груп населення [9]. В переліку різноманітних негативних наслідків цього явища реальною загрозою є знецінення і фактичне знищення національної самобутності, або етнокультурної ідентичності сучасного світу, що оточує людину. Духовність починається з національної самоідентифікації, пізнання народної культури. Коли відбувається послаблення зв'язків особистості з певним середовищем або спільністю на тлі віртуального звуження світової цивілізації [4], закладається початок існування особистості поза образами традиційної духовної й художньої культури.

Для багатьох українців, в першу чергу молоді, характерною є відсутність етнокультурної або національної самоідентифікації, вони перестають сприймати себе як українців, втрачають свою українськість. Соціалізація молоді проходить або на традиційно-радянській, або на західній моделі виховання, в будь-якому разі, позанаціональній. Українська народна культура (традиції, звичаї, обряди, фольклор) більшістю молодих людей сприймаються як анахронізм.

З огляду на таку ситуацію, все частіше підіймається проблема втрати органічної єдності сучасної людини (особистості) з власною етноприродою. *Екологія культури* як раз покликана відновити фактично втрачений зв'язок, використовуючи в своєму арсеналі одну з найбільш дивовижних якостей

культури – в умовах будь-якого прогресу, при будь-якій включеності у загальнолюдські цінності вона здатна розвиватися, зберігаючи свою національну самобутність.

Але варто говорити й про позитивні тенденції у розвитку культури як відповідь на виклики часу. Наступ глобалізованого світу на природні і культурні цінності, криза «інтернаціональної культури» зумовили зростання інтересу до формування аутентичного життєвого середовища як відображення культурних традицій, його етнокультурної своєрідності. Ми вбачаємо в цьому один з можливих шляхів гуманізації й екологізації соціально-культурного середовища, надання йому *духовного осмислення*. В сучасних умовах тотальної відкритості, доступності культур, легкості отримання інформації проблеми культурної ідентичності зайняли одне з провідних місць у сфері екології культури. Особлива увага приділяється питанням так чи інакше пов'язаним з проблемами національної своєрідності, з традиціями національної культури [2].

Екологія культури, на наше глибоке переконання, повинна включати й формування нової структури (або кардинальне оновлення існуючої) потреб особистості, оскільки ядро еколого-культурної проблематики складає національно-ціннісні уявлення суспільства від найдавніших часів до сьогодення. Під екологічними розуміються будь-які культурні концепції, спрямовані, так чи інакше, на гармонізацію відносин людини з культурою його народу, національними особливостями, етноприродою загалом. І вже крізь цю призму (призму національного світогляду та самосвідомості) – гармонізація взаємовідносин з навколишнім світом.

Саме в національно-ціннісних установах найбільш яскраво виявляються концепції екології культури. Тобто, до завдань екології культури включаються, з одного боку, удосконалення екологічної ситуації, що склалася, шляхом виокремлення і поширення національно орієнтованих установок (народна культура) у ставленні людини до навколишньої природи, з другого – цілеспрямований розвиток самого суспільства, можливе стимулювання в ньому органічності, чуттєвості, емоційності та національної самосвідомості.

Пріоритет духовних цінностей, як зазначалося вище, не можливий без сформованої системи морально-етичних норм. Від рівня моральної культури залежить екологічний стан нашої планети. Відомо, що в основі природоцентризму української народної культури лежить поняття *геокультурної єдності*, яке передбачає єдність природнокліматичних, астрономічних, біологічних ознак конкретної території, котрі впливають не лише на характер, світогляд людини, а й на вид діяльності, соціальні-культурні відносини тощо. Кожен природний ландшафт накладає свій відбиток й на систему виховання і навчання підростаючого покоління. Складові «Людина», «Життя», «Природа», «Виховання», «Культура» створюють нерозривне природне коло, з якого неможливе вилучення якогось компоненту.

Таким чином, можна зробити **висновок**. Ми розглядаємо навколишню природу та етноприроду як єдиний синкретичний комплекс, в умовах якого існує людина, а процес екологізації – як відновлення втрачених зв'язків з предметами й явищами навколишньої природи та складовими частинами народної культури. Криза органічної єдності особистості людини з цими двома сферами створює однаково загрозливу ситуацію для подальшого розвитку та існування суспільства взагалі. Маємо справу з прямим взаємозв'язком – занепад духовності провокує аморальне ставлення й до навколишнього природного середовища. Тому вирішення цієї глобальної проблеми потребує комплексного підходу – формування екологічної свідомості на основі відродження національних традицій у ставленні до навколишньої природи.

Стрижнем екології культури є світогляд (фокус людського бачення світу), що відображає загальнолюдські й специфічні для кожного конкретного суб'єкта цінності й тим характеризує системотворчу якість культури – *духовність*. Необхідно підкреслити, що саме поняття духовності розкриває потребу в пізнанні світу, свого культурного минулого й сьогодення, сенсу і призначення свого життя. Звідси випливає важливий висновок для екології культури щодо необхідності відродження гуманістичного світогляду як незмінної константи у розвитку цивілізації, критерію справжнього людського прогресу.

Виходячи з цього, *коло інтересів екології культури* (як соціального фактора екології) визначається нами як: пізнання процесів та результатів взаємодії людини з культурним середовищем; відповідальність за етноприроду як національну цінність; проблема усвідомлення особистістю власної національної приналежності як один з можливих шляхів гуманізації й екологізації соціально-культурного середовища, надання йому духовного осмислення.

Однак сьогодні, на нашу думку, має вирішуватися питання не лише фізичного збереження традицій та звичаїв. Виступаючи на захист народної культури, варто шукати в ній джерело інновацій. Відомо, що наші пращури жили в органічній єдності з навколишньою природою, вмiли шанувати її та оберігати. Накопичені багатовікові природоохоронні традиції повинні виступати першоосновою на шляху формування сучасного коеволюційного світогляду (співрозвиток), оскільки дійсно народне завжди універсальне. Адаптація цих традицій до сучасних реалій розвитку суспільства – ***перспектива подальших досліджень.***

Список використаних джерел

1. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Т.Г. Грушевицкая, В.Д. Попков, А.П. Садохин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352с.
2. Дмитренко М.К. Українська фольклористика: акценти сьогодення / М.К. Дмитренко. – К.: Видавництво «Сталь», 2008. – 236 с.
3. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика / А.С. Запесоцкий – М.: Наука, 2002. – 456 с.
4. Згуровский М.Г. В водовороте глобализации: вызовы и возможности / М.Г. Згуровський // Зеркало недели. Украина. – № 45. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://gazeta.zn.ua/SCIENCE/v_vodovorote_globalizatsii_vyzovy_i_vozmozhnosti.html.

5. Зинченко В.П. Психологическая педагогика. Материалы к курсу лекций. Часть I. Живое знание / В.П. Зинченко. – Самара: Издательство СГПУ, 1998. – 216 с.
6. Канаев Н.М. Глобализация и высшее образование. Взгляд из ЮНЕСКО / Н.М. Канаев // Философия образования. - 2005. - № 1 (12). - С.26-31.
7. Кисельов М.М. Національне буття серед екологічних реалій / М.М. Кисельов, Ф.М. Канак. – К.: Тандем, 2000. – 273 с.
8. Кисельов М.М. Концептуальні виміри екологічної свідомості / М.М. Кисельов, В.Л. Деркач, А.В. Толстоухов. – К.: Вид. Парапан, 2003. – 312 с.
9. Кушнарџова Н.Б. Основні тенденції розвитку масової культури в сучасній Україні в контексті глобалізації. Українські культурні дослідження / Н.Б. Кушнарџова. – [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_s6.php.
10. Основи викладання мистецьких дисциплін. Навчальний посібник. За заг. ред. О.П. Рудницької – Київ: АТЗС «Експрес-об'ява», 1998. – 114 с.
11. Шинкаренко О.В. Природа і культура. Історія світової культури. Видання четверте, стереотипне / О.В. Шинкаренко. – К.: Либідь, 2003. – 253 с